

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΤΗΣ ΤΑΦΗΣ ΚΑΤΑ ΔΙΑ-
ΦΟΡΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΑΣ.

Τὸ ἔθιμον τοῦ παραχώνειν ἢ θάπτειν τοὺς νεκροὺς φαίνεται ἀρχαιοτάτον· πιθανὸν ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐπρωτιμύθη ὡς ἡ φυσικωτέρα καὶ ἀπλουστερά μέθοδος. Τὸ δὲ θάπτειν οἰκογενεῖας εἰς τὸν αὐτὸν τόπον προῆλθεν ἀπὸ τὸ ἐμφυτον εἰς τοὺς ἀνθρώπους αἰσθημα τῆς συγγενικῆς στοργῆς, καὶ ἀπὸ τὰς σκοτεινὰς καὶ ἀορίστους ἰδέας τῶν παλαιῶν περὶ τῆς ψυχῆς, τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.

Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι καὶ ἐπὶ Ἀβραάμ ὑπῆρχον ἤδη νεκροταφεῖα οἰκογενειῶν, ὡς φαίνεται ἀπὸ Γεν. κγ'. 6. "Βασιλεὺς παρὰ Θεοῦ σὺ εἶ ἐν ἡμῖν· ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς μ ν η μεῖοις ἡ μ ω ν θάψον τὸν νεκρόν σου· οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν οὐ μὴ κωλύσει τὸ μ ν η μεῖοις αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, τοῦ θάψαι τὸν νεκρόν σου ἐκεῖ." Οἱ δὲ μετὰ πολλὰ ἔτη ἀφελεῖς καὶ κατανυκτικοὶ λόγοι τοῦ Ἰακώβ ἱκανῶς ἐξηγοῦσι τὰ αἷτια, ὅσα εἰς τὸ ἔθιμον τοῦτο παρακινοῦσι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὰ ὅποια κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θέλουν ἐξακολουθεῖν νὰ διατηρῶσιν αὐτὸ, τοῦλάχιστον μέχρι βαθμοῦ τινος, διὰ πολλοὺς ἀκόμη αἰῶνας. "Θάψατέ με μετὰ τῶν πατέρων μου ἐν τῷ σπηλαίῳ, ὃ ἐστὶν ἐν τῷ ἄγρῳ Ἐφρών τοῦ Χετταίου· ἐκεῖ ἔθαψαν Ἀβραάμ καὶ Σάρραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· ἐκεῖ ἔθαψαν Ἰσαὰκ καὶ Ῥεβέκκαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· ἐκεῖ ἔθαψα Λεῖαν." Γεν. μθ'. 29, 31. Ἐκ πολυαρίθμων τόπων εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἱστορίαν γίνεταί δῆλον, ὅτι ἡ τελετὴ αὕτη ἐκρίνετο πλείστον λόγου ἁξία, καὶ ὅτι μεγίστη κατασχύνῃ παρηκολούθει τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐφρόνουν ὅτι, πρὶν κατὰ τὸ σῶμα ἢ ταφῇ, ἦτον ἀδύνατον νὰ ἡσυχάσῃ ἢ νὰ εὐδαιμονήσῃ ἡ ψυχὴ. Ὁ Τωβίτ περιήρχετο μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ θάπτων τὰ νεκρά σώματα τῶν φονευθέντων ὁμογενῶν του· Ἑλληνικαί τινες τραγωδίαί (ἐξαιρέτως ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους) περιστρέφονται κυρίως εἰς ἐριδα περὶ τοῦ δικαίουματος τῆς ταφῆς· οἱ Ἀθηναῖοι, εὐρισκόμενοι εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ πολιτισμοῦ των, ἐθανάτωσαν ἐννέα στρατηγούς ἐνδόξως ναυμαχῆσαντας κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὰς Ἀργινούσας, ἐπὶ προφάσει ὅτι παρημέλησαν τὸν ἐνταφιασμόν τῶν φονευθέντων· καὶ ὁ Δαβὶδ μεγάλως ἐπήνεσε τοὺς διασώσαντας τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸ τὰς τελευταίας τιμὰς. (Β'. Βασιλ. β'. 5.)

Τὸ καίειν τοὺς νεκροὺς ἦτον ἀρχαιοτάτη συνήθεια, μολοντί ὅχι ὅσον ἡ τοῦ θάπτειν. Πόθεν ἔλαβεν ἀρχὴν, εἶναι δυσεξήγητον· ἀλλ' ἰσως ἐκ τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Τὸ σῶμα τοῦ Σαοὺλ ἐκάη, τὰ δὲ ὅσῳ του ἐτάφησαν· σημειωτέον δὲ ὅτι πρῶτον παράδειγμα πυρπολήσεως νεκροῦ εὐρίσκομεν τοῦτο παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, οἵτινες πιθανόν ὅτι ἐδανείσθησαν αὐτὸ, ὡς καὶ πολὺς ἄλλας δεισιδαιμονίας, ἐκ τῶν πέριξ εἰδωλολατρῶν.

Τὸ καίειν ἐνεργεῖται ἀκόμη καθ' ὅλην τὴν Ἰνδίαν, εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, Ταρταρίαν, Σιάμην, καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ἀνατολικῆς καὶ μεσημβρινῆς Ἀσίας, πρότερον δ' ἐπεκράτει καὶ εἰς τὰς ἀρκτίους χώρας τῆς Εὐρώπης. Παλαιότατα ὑπῆρχεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους, ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἀπέκλειε τὴν ἀπλὴν παράχωσιν. Βάρβαρά τινα ἔθνη ἐξέθετον τὰ σώματα τῶν νεκρῶν ἄταφα καὶ ἄκαυστα. Τοῦτο ἐπραττον οἱ ἀρχαῖοι Σκύθαι, οἵτινες ἐκρέμαζον αὐτὰ εἰς δένδρα· καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη, οἱ Ὀταχειτανοὶ, καὶ ἄλλοι νησιῶται τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὤκεανοῦ, ἀφίνουσι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀτμοσφαίρας, ὑπὸ μικρὰ ἠνεωγμένα στεγάσματα, ἢ ἐπὶ χαμηλῶν σανιδωμάτων, αὐτοὺς θέτοντες. Τὸ ἀλλόκοτον τοῦτο ἔθιμον δὲν προέρχεται διόλου ἀπὸ ἀμέλειαν· ἐξ ἐναντίας, ἡ πλέον σταθερὰ περιποίησις δίδεται εἰς τὰ φθειρόμενα λείψανα· ἀλλ' ἰσως ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀθελησίας τῶν ἐπιζώντων ν' ἀποκλείσῃσι διαπαντὸς ἀπὸ τὴν ὄψιν τὰς ἡγαπημένας ἢ θανατοζομένας μορφάς.

Μετὰ τὴν σύντομον ταύτην θεωρίαν τῶν διαφορῶν τρόπων, καθ' οὓς οἱ νεκροὶ διατίθενται, θέλομεν ἐπομένως ἐξετάσειν τοὺς τόπους τῆς ταφῆς καὶ τῆς καύσεως, καὶ τελευταῖον τὰ πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν τελούμενα εἰς διαφόρους χώρας καὶ εἰς διαφόρους ἐποχάς.

Τοπάλοι φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε τι προσδιωρισμένον ὡς πρὸς τὸν τόπον τοῦ θάπτειν τοὺς νεκρούς. Μνημεῖα εὐρίσκοντο εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰς ἐξοχάς, ἐπὶ τῶν λεωφόρων, εἰς τοὺς κήπους, καὶ ἐπὶ τῶν ὁρέων. Οἱ τάφοι τῶν Βασιλέων τοῦ Ἰουδα ἦσαν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ εἰς τοὺς βασιλικούς κήπους. Τὸ μνημεῖον, τὸ ὅποιον εἶχε προβλέψειν δι' ἑαυτὸν Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, καὶ ὅπου ἔθηκε τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἦτον εἰς τὸν κήπον του· τὸ τῆς Ῥαχὴλ ἦτον ἐπὶ τῆς λεωφόρου, τῆς ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Βηθλέεμ· οἱ Βασιλεῖς τοῦ Ἰσραὴλ εἶχον τὰ νεκροταφεῖά των εἰς τὴν Σαμάρειαν· ὁ Σαμουὴλ καὶ ὁ Ἰωάβ ἐτάφοντο εἰς τοὺς ἰδίου αὐτῶν οἴκους· ὁ Μωϋσῆς, ὁ Ἀαρών, ὁ Ἐλεάζαρ, καὶ ὁ Ἰησοῦς Ναυῆ, εἰς ὄρη· ἡ Δεββώρα, ὑπὸ δένδρον· ὁ Μανασσῆς καὶ ὁ Ἀμών εἰς τὸν κήπον τοῦ Ὁζά. Τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἡ συνήθεια φαίνεται ὅτι ἦτον ἐξίσου ποικίλη· καμμίαν ὁμως προτίμησιν δὲν ἔδιδον εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ναῶν. Οἱ Ἰουδαῖοι, Ἕλληνες, καὶ Ῥωμαῖοι, πάντοτε ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς αὐτῶν ἔξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως· ἐλογίζετο δὲ μέγιστον πρόνομιον νὰ ταφῇ τις ἐντὸς αὐτῶν· αἱ Ἑστιάδες παρθένοι, καὶ ὀλίγοι τινὲς εὐγενεῖς Ῥωμαῖοι, ἔθαπτοντο τοιουτοτρόπως. Εἶχον δὲ καὶ μερικὰ καὶ δημόσια νεκροταφεῖα εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως. Οἱ Τοῦρκοι θάπτουσι παρὰ τὴν λεωφόρον μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι θέλουν προσεῦχθαι οἱ διαβάται ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν τεθνηκότων· ἔχουσι δὲ πολλάκις καλῶς κεκοσμημένα τὰ μνημεῖά των. Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ δὲν ἔθαπτον κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς πόλεις· τὴν σήμερον τινὲς θάπτουν εἰς τὰς ἐκκλησίας, μὲ πρόδηλον βλάβην τῆς υγείας τῶν ἐκκλησιαζομένων.

καὶ τῶν παροικούντων· ἄλλοι εἰς κοιμητήρια μᾶλλον ἢ ἦττον ἀπομεμακρυσμένα τῶν ἀνθρωπίνων κατοικιῶν. Οἱ Αἰγύπτιοι γενικῶς ἔθαπτον εἰς σπήλαια. Οἱ Ἰνδοὶ δὲν ἔχουσι προσδιωρισμένους τόπους, ὡς ἐπιτοπλεῖστον εἰς τὸν Γάγγην τὰ λείψανα ρίπτοντες μετὰ τὴν πυρπόλησιν. Οἱ Γουέβραι, ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Περσῶν, καὶ οἱ ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς Ἰνδοῖς Παρσεῖς, τῶν ὁποίων ἡ καταγωγὴ ὑποτίθεται ὡς κοινὴ οὐσα, ἐκθέτουσι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν εἰς ἀνεωγμένους πύργους, νὰ καταβρωθῶσιν ὑπὸ σαρκοφάγων ὀρνέων, κατὰ τὴν ἱστορουμένην συνήθειαν τῶν προγόνων των.

Θέλομεν τώρα στοχασθῆν τὰς διαφόρους ἱεροπραξίας, καθ' ἃς ἐτελεῖτο καὶ τελεῖται ὁ ἐνταφιασμός εἰς διάφορα ἔθνη καὶ διάφορα θρησκευτά.

Οἱ Ἰουδαῖοι φαίνεται ὅτι κρατοῦσιν ἀκόμη τὰς παλαιὰς αὐτῶν ἐπικηδεῖους τελετάς. Ἀπαντες οἱ παρειαρισκόμενοι ὅταν τις ἐκπνεύσῃ σχίζουσι τὰ ἱμάτιά των. Ὁ νεκρὸς ἐπομένως τίθεται ἐπὶ σινδόνος ἐξηπλωμένης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, μετὰ τὸν ἀντίχειρα ἐστραμμένον ἐντὸς εἰς τὴν χεῖρα, καὶ μετὰ κνήνην λαμπάδα ἀνάπτουσιν παρὰ τὴν κεφαλὴν ἢ τοὺς πόδας. Ἀφοῦ νύψωσι τὸν τεθνηκότα, περιβάλλουσιν εἰς αὐτὸν καθαρὸν χιτῶνα (ὑποκάμισον), ἄνω δὲ τοῦ χιτῶνος λινοῦν τι ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον ἐφόρει κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ παντῆ μου ἐξίλασμο· ἔπειτα, ῥυθόν τι τετράγωνον θυσανωτὸν (μετὰ φούντας)· τελευταῖον, λευκὸν κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ τὸ σάβανον. Οἱ συγγενεῖς συνοδεύουν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον. Τοπάλαι ἐμίσθονον γυναῖκας νὰ θρηνολογῶσι, καὶ μουσικοὺς ὅστινες πενθίμως ἔπαιζον ὄργανα. Εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐνταφιασμοῦ, κατατίθεται τὸ φέρετρον ἐπὶ τῆς γῆς· ἔπειτα, ἂν ὁ τεθνηκὼς ἦτο σημαντικὸν ὑποκαίμενον, γίνεται λόγος ἐγκωμιαστικός, μετὰ δὲ ταῦτα περιέρχονται δεκάκις τὸν τάφον, ἀπαγγέλλοντες προσευχὴν ἀρχίζουσιν, “Θεὸς, ἀληθινὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ κρίσεις, κτλ.” Δευτερ. λβ'. 4. Τὸ σῶμα καταβιβάζεται εἰς τὸν τάφον, καὶ οἱ πλησιέστεροι συγγενεῖς ρίπτουν εἰς αὐτὸν χῶμα· μετὰ δὲ τοῦτο ἀπογεμίζεται. Ἀναχωροῦντες, βαδίζουν ὀπισθοβατικῶς, καὶ τρεῖς ἀνασπῶντες ὀλίγον χόρτον, ρίπτουν αὐτὸν ὀπισθὲν των, ἀπαγγέλλοντες, “Ἐξανθήσουσιν ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς.” Ψαλ. οά. 16.

Τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦσαν περίεργοι αἱ ἐπικηδεῖοι τελεταὶ καὶ διάφοροι εἰς τὰς διαφόρους πολιτείας. Τὰ σώματα τῶν εὐπατρίδων ἢ τῶν ἐν ἀξιώματι ἑκαίοντο ἢ ἐθάπτοντο, καὶ πολλάκις μνήματα περικαλλῆ ἀνηγείροντο ἐπ' αὐτῶν. Εἰς τοὺς Ἑλληνας εὐρίσκομεν τὰς πρώτας ἐπιταφίους ἐπιγραφάς, καὶ αὐτοὶ φαίνεται ὅτι πρῶτοι εἰσῆγαγον τὴν συνήθειαν τοῦ κηδεῦν λαμπρῶς μετὰ δημόσιον δαπάνην. Εἰς τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος διευθύνεται κατὰ τῶν πολυεξόδων ἐνταφιασμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐθρηνῶδουν χοροὶ ἐν τάξει προησχημένοι, καὶ λαμπροὶ ἀγῶνες πολλάκις παριστάνοντο. Αἱ τιμαὶ, ὅσας ὁ Περικλῆς ἀπέδωκεν εἰς τοὺς ἐν μάχῃ

πεσόντας ὑπὲρ πατρίδος, εἶναι τῶντι περίεργοι. Τὰ σώματα ἐξετέθησαν εἰς κυπαρισσίους νεκροθήκας, βαλμένας ὑπὸ σκηνὴν εὐρύχωρον, ὅπου ἐθρηνολόγουν οἱ συγγενεῖς, καὶ ἐστρώννουν ἄνθη καὶ χόρτα. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας, τεθεῖσαι ἐφ' ἀμαξῶν, μετὰ μίαν κενὴν διὰ τὰ λείποντα πτώματα, μετεκομίσθησαν εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐνταφιασμοῦ ἐν παρατάξει, ὅπου ἀγῶνες ἐτελέσθησαν, λόγος ἐγκωμιαστικὸς ἐξεφωνήθη, καὶ μνημεῖα εἰς αὐτοὺς ἀνηγέρθησαν, ἕκαστον ἔχον ἐπιγεγραμμένα τὸ ὄνομα, τὴν ἡλικίαν, καὶ τὸν τόπον, ἐφ' οὗ ἔπεσεν ὁ τεθαμμένος.

Οἱ Ῥωμαῖοι μεγαλοπρεπῶς ἐνέδουν τοὺς ἐπισήμους νεκροὺς, θέτοντες, καθὼς καὶ οἱ Ἕλληνες, μικρὸν τι νόμισμα εἰς τὸ στόμα διὰ τὰ πορθητεῖα τοῦ Χάρωνος, ὅστις μετεβίβαζεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπέναντι ὀχθρὴν τῆς Στυγός. Ἰδιωτικὰ λείψανα ἐσηκόνοντο ὡς ἐπιτοπλεῖστον τὴν νύκτα· τοῦτο δὲ, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ῥώμης, ἐγίνετο εἰς ὅλας τὰς ἐπικηδεῖους πομπάς. Εἰς τὰς δημοσίους ἐπεστάτει νεκροπομπὸς τις μετὰ ῥαβδούχων μαυροφορεμένων· προηγούντο δὲ μουσικοὶ, καὶ θρηνοῦντο ἢ μυρολογῆτραι, μετὰ γελωτοποιῶν, εἰς ἐκ τῶν ὁποίων, ὁ Ἀρχίμιμος, ἐμιμεῖτο τὸν τεθνηκότα· κατόπιν ἠκολούθουν οἱ φέροντες τὰς προτομάς τῶν προγόνων αὐτοῦ, τὰ λάφυρα καὶ τὰς ἀμοιβὰς τοῦ πολέμου, ἔπειτα ἡ οἰκογένεια εὐθὺς μετὰ τὸν νεκρὸν, στρατιῶται μετὰ ἀνεστραμμένα ὄπλα, αἱ ἀρχαί, κτλ. Ἐνίοτε ἡ πομπὴ ἐστάκετο εἰς τὴν ἀγορὰν, ὅπου ἐξεφωνεῖτο ἐπιτάφιος λόγος. Μετὰ ταῦτα ἐκαίετο ὁ νεκρὸς εἰς πυρὰν, ὑπὸ τῶν συγγενῶν ἀναπτομένην· τὰ ὀστά, ἐπιμελῶς συναθροισζόμενα, ἐβάλλοντο εἰς κάλπην, ἥτις ἐτίθετο εἰς τὸ μνήμα. Εἰς δὲ τὴν κάλπην ἐβάλλετο μικρὰ φιάλη, δακρύων τάχα περιεπληκτική. Τὸ ἔξιμον τοῦτο δὲν περιωρίζετο εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὡς μανθάνομεν ἀπὸ χωρίου τι εἰς τοὺς Ψαλμοὺς, “Βάλλεις τὰ δάκρυά μου εἰς τὴν φιάλην σου.” Ψαλ. νς'. 8. Ἀντὶ ἐκόσμου τὴν νεκροθήκην, καὶ προσέτι τὸν τάφον, ὅτε τὸ σῶμα ἐθάπτετο. Ἐτελοῦντο δὲ καὶ θυσίαι καὶ ἀγνισμοὶ, καὶ λύχνος πολλάκις διετρεῖτο καίόμενος.

Οἱ Ἰνδοὶ μεταφέρουν εἰς τὸ ὑπαίθριον τοὺς νεκροὺς, καὶ ῥαντίζουν αὐτοὺς μετὰ ὕδωρ ἐκ τοῦ Γάγγου, εἰ δυνατόν· τεμάχια κοραλλίου καὶ χρυσοῦ βάλλονται εἰς τὸ στόμα, τοὺς μυκτῆρας, τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰ ὦτα· πανίον ρίπτεται ἐπὶ τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον, ὅταν ἦναι εἰς πόλιν, ἐξάγεται διὰ τινος ἰδιαιτέρας πύλης, κατὰ τὸν βαθμὸν τοῦ τεθνηκότος, καὶ καίεται πλησίον ποταμοῦ εἰς πυρὰν ὑπὸ τῶν συγγενῶν ἀναπτομένην· χύνουσι δ' οὗτοι καὶ ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τὰς συνηνωμένας παλάμας τῶν χειρῶν των· ἔπειτα καδίζοντες ἀπαγγέλλουν ἡθικὰς περιόδους. Προσφοραὶ γίνονται διὰ δέκα ἡμέρας, εἰς τὸ τέλος τῶν ὁποίων ὁ στενωτάτος συγγενὴς θάπτει τὰ ὀστά· ἐπομένως δὲ ἀνακομιζόμενα ταῦτα, ρίπτονται εἰς τὸν ἱερὸν ποταμὸν Γάγγην. Ἐπὶ τοῦ μέρους ὅπου ἐκάησαν, φυτεύονται πολλάκις πρὸς ἀνάμνησιν δένδρα, ἐγείρεται ἀνάχωμα, ἢ κατασκευά-

ζεται λιμνίον ἢ δεξαμενὴ. Τὴν συνήθειαν τοῦ νὰ καίωται εἰς τὰς Ἰνδίας αἱ χῆραι μετὰ τῶν νεκρῶν συμβίων δὲν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ νὰ συζητησώμεν· ἀρκεῖ νὰ εἰπώμεν ὅτι παρόμοια ἔθιμα ἐπεκράτησαν μεταξύ ἄλλων εἰδωλολατρῶν, καὶ διόλου δὲν εἶναι σπάνια τὴν σήμερον, ἐξαιρέτως μεταξύ ἀγρίων τινῶν τῆς Ἀφρικῆς, μολονότι ἀμφιβάλλεται ἂν ἡ θυσία γίνεταί τοσον ἐκουσίως ὑπὸ τούτων ὅσον ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν. Τὸ αὐτὸ ἔθιμον ἐπεκράτει τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκστρατείας. Τώρα δὲ παρακμάζει, ἀπαγορευθὲν ὑπὸ τῆς Βρετανικῆς ἀρχῆς κατ' ὅλην τὴν Ἰνδικὴν αὐτῆς ἐπικράτειαν. Οἱ Μωαμεθανοὶ θάπτουσι τοὺς νεκροὺς, ὡς καὶ ἡμεῖς μέχρι τῆς σήμερον, εὐθὺς σχεδὸν ἀφοῦ ἀποθάνωσι· κατὰ συνέπειαν δὲ τῶν περὶ προορισμοῦ δοξασιῶν οὔτε πολλὴν λύπην δεικνύουν, οὔτε πολλὰς ἱεροπραξίας μεταχειρίζονται εἰς τοιαύτας περιπτώσεις. Ῥητὰ τοῦ Κορανίου ἀπαγγέλλονται κατ' ὅλην τὴν εἰς τὸ νεκροταφεῖον πορείαν, καὶ ἐπειδὴ ἡ νεκροῦ μεταφορὰ λογίζεται ὑπ' αὐτῶν θανασίμου ἀμαρτήματος ἐξίλαστικῆς, πολλοὶ μεταπιάνουσι. Θάπτεται δὲ τὸ σῶμα πλαγιασμένον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, καὶ πρὸς τὴν Μέκκαν ἐστραμμένον. Ὁ Ἰμάμης, ἡ ἱερεὺς, ἀπαγγέλλει προσευχὴν, καὶ καλεῖ τρίς τὸν τεθνηκότα κατ' ὄνομα, ἀναφέρει δὲ καὶ τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς του. Τοῦτο ἐσυνείδιζον κάποτε καὶ οἱ Ῥωμαῖοι· εἰς δὲ τὴν Ἰρλανδίαν, ὡς καὶ πολλοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐρωτῶσι τὸν νεκρὸν αἱ μυρολόγητριάς διατί ἄρα τὰς ἀφῆκεν, ἂν δὲν εἶχε πᾶν ὅ,τι ἐπέθύμει, καὶ ἄλλα παραπλήσια. Εἰς τὰς Μωαμεθανικὰς κηδεῖας γίνεται θρήνος ὀλιγόματος, μολονότι πολλάκις ἐπισκέπτονται τὸν τάφον οἱ συγγενεῖς, στρώνουν ἄνθη, καὶ φυτεύουσι θάμνους καὶ δένδρα πλησίον αὐτοῦ. Εὐρύχωρα κοιμητήρια ἐξῴθεν τῶν Μωαμεθανικῶν πόλεων, ἀπὸ κυπαρίσσους ὡς ἐπιτοπλεῖστον κατάφυτα, παριστάνουσι τερπνὸν καὶ σοβαροτάτον θέαμα.

Οἱ Σῖναι ἐξοδεύουν ἀλύπητα πρὸς ἀπόλαυσιν λαμπρὰς κηδεῖας, πολὺν χρόνον πρὶν τοῦ θανάτου ἐτοιμαζόμενοι, καὶ προτιμῶντες ν' ἀφῆσωσιν ἀκτήμονα τὰ ἑαυτῶν τέκνα μᾶλλον παρὰ νὰ μὴν ἀξιωθῶσι μεγαλοπρεποῦς ταφῆς. Μεγάλας ποσότητας δαπανῶσιν οἱ ζῶντες διὰ τὰς νεκροθήκας των, αἵτινες καὶ πολλάκις στέλλονται ὡς δῶρα εἰς γονεῖς καὶ συγγενεῖς ἐπὶ ζωῆς αὐτῶν. Συχνάκις εἶναι κεκοσμημένοι με ζωγραφίας, ἀναγλυφᾶς, καὶ ἐπιγράμματα. Ὁ νεκρὸς στολιζέται με διαφόρους τῶν καλλίστων αὐτοῦ ἐνδυμασιῶν, καὶ τὸν δίδονται ζωτροφία διὰ τὸν ἄλλον κόσμον. Πάντες οἱ ἐπισκεπτόμενοι προσκυνοῦσιν αὐτόν, με βαθρὴν σέβας φερόμενοι, πολλάκις δὲ καὶ συγχαίρονται τὴν οἰογένησιν διὰ τὴν λαμπρότητα τῆς νεκροθήκης. Ἐνόςω μένει ὁ νεκρὸς εἰς τὴν οἰκίαν, τὸν προσφέρουσι τροφήν, ὅσάκις παρατίθεται ἡ τράπεζα τῆς οἰκογενείας. Ἡ ἐκλογή τοῦ τόπου τῆς ταφῆς εἶναι ὑπόθεσις σπουδαία, καὶ δὲν γίνεται ἄνευ τῆς συμβουλῆς τῶν ἱερέων· πάντοτε προηγεῖται τοῦ λειψάνου ὁ πρεσβύτερος υἱός, καὶ προσποιεῖται ὅτι ἐμποδίζει τάχα τὴν διάβασιν.

Οἱ αὐτόχθονες τῆς Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς μεταφέρουν ἐν γένει τὰ ὅσα τῶν τεθνηκότων (ἀφοῦ διαλυθῇ ἡ ἀφαιρέσῃ ἡ σὰρξ) τετυλιγμένα εἰς δ' ῥαματα, ὅπουδῆποτε οἱ προπάτορές των εὐρίσκονται τεθαμμένοι· πολλάκις δὲ ἀπέχουσι τὰ μέγιστα οἱ τόποι οὗτοι, κατὰ συνέπειαν τῆς ἀστάτου ζωῆς των. Πολλὰι φυλαὶ ἀφανίζουσι πᾶν ὅ,τι ἀνῆκεν εἰς τοὺς τεθνηκότας, καὶ οὐδέποτε ἀναφέρουν ἢ αἰνίττονται αὐτούς.

Αἱ τῆς Ἀφρικῆς βάρβαροι φυλαὶ τελοῦσι λαμπρῶς ἐν γένει τὰς ἐπικηδεύους πομπὰς των. Αἱ τῶν ἀρχηγῶν καὶ μεγιστάνων συνοδεύονται με ἀνθρωπίνους θυσίας· αἱ σύζυγοι, οἱ δούλοι, οἱ αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ ἵπποι των, φονεύονται· τὰ ὅπλα, τὰ ἐνδύματα, καὶ οἱ θησαυροὶ των, θάπτονται μετ' αὐτῶν. Κάμνουσι δὲ καὶ πολλάκις τὰς φρικώδεις ταύτας θυσίας οἱ ἐπιζῶντες, διὰ νὰ ἐξιλεῶσι τὰς σκιὰς τῶν προπατόρων των.

Περίεργον εἶναι νὰ παρατηρῇ τις, πόσον αἱ περὶ τοῦ μέλλοντος ιδέαι τῶν διαφόρων ἔθνων ἐπενεργοῦν εἰς τὰς ἐπικηδεύους τελετὰς των. Αἱ ἀγριώτεραι φυλαὶ, καὶ τὰ ἐκδοτα εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν ἔθνη, φανταζόμενα τὸν μέλλοντα κόσμον ὡς τοῦ παρόντος ὁμοιότατον, συνθάπτουσι τὰ ὅπλα, τὴν τροφήν, καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ τεθνηκότος, θυσιάζουσι τὰς γυναῖκας, τοὺς ἵππους, καὶ τοὺς δούλους του, με τὴν ιδέαν ὅτι θέλουν εἰσθαι χρήσιμα πρὸς αὐτόν εἰς ἄλλην κατάστασιν. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι, τῶν ὁποίων ἡ θρησκεία ἦτο πολὺ μᾶλλον ἐξευγενισμένη, ἐφύλαττον μὲν ὀλίγα τινὰ τοιαῦτα (ὅσον τὸ βαλλόμενον εἰς τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ νόμισμα, ἀπὸ συνήθειαν καὶ δεισιδαιμονίαν), ἀλλὰ τὸ δημόσιον αὐτῶν φρόνημα καὶ ὁ στρατιωτικὸς χαρακτὴρ ἐπενήργει ὥστε νὰ μεταχειρίζωνται τοιαύτας μόνον τελετὰς, ὅποια ἐκολάκευον τὴν κενοδοξίαν καὶ ἡρέθιζον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ζώντων, μᾶλλον παρ' οἰασθῇποτε τὴν μέλλουσαν κατάστασιν τοῦ τεθνηκότος ἀφορώσας. Σαμειωτέον δὲ καὶ ὅτι τῶν διαφόρων Χριστιανικῶν αἱρέσεων αἱ διάφοροι δοξασαὶ ἔχουσιν οὐ μικρὰν ἐπιρροὴν εἰς τὰ περὶ τῶν κεκοιμημένων ἔθιμα.

ΑΝ ἐκ τῆς κακῆς σου διαγωγῆς περιέπεσες εἰς δυστυχήματα, ζῆδι, καὶ ἔσο εἰς τὸ μέλλον φρονιμώτερος. Ἄν ἐκ τοῦ σφάλματος ἄλλων, ζῆδι· δὲν εἶσαι ἄξιος ὀνειδισμοῦ. Ἄν προσεβλήθῃ ἀδίκως ὁ χαρακτὴρ σου, ζῆδι· ὁ καιρὸς θέλει ἀφαιρέσειν τὸν μῶμον. Ἄν ἔχῃς κακοὺς ἐχθροὺς, ζῆδι, καὶ φρόντισε ν' ἀποτύχῃ ἡ κακία των. Ἄν ἔχῃς εὐμενεῖς καὶ πιστοὺς φίλους, ζῆδι, νὰ τοὺς χαροποιῇς καὶ προστατεύῃς. Ἄν ἐλπίζῃς ἀθανασίαν, ζῆδι, καὶ ἐτοιμάσου νὰ τὴν ἀξιωθῇς.

ΕΜΠΟΡΕΙ τις νὰ κατηγορήσῃ τὸν Θεὸν ὅτι δὲν μᾶς ἔδωκεν ἱκανὰ πρὸς εὐδαιμονίαν; Ὁχι. ἀναμφιβόλως· διότι ἡ φύσις με ὀλίγα εὐχαριστεῖται· καὶ μ' ὅλον τοῦτο, δυσκόλως θέλεις εὐρεῖν ἄνθρωπον, ὅστις νὰ μὴ παραπονῇται περὶ τινος χρείας, ἀκόμη καὶ ὅταν φαίνεται ἀπ' ὅλα ἐφωδιασμένος· οὕτω δὲ βασανιζόμεθα, ἐνῶ μᾶς ἦτο δυνατόν νὰ εὐδαιμονώμεν καὶ νὰ ἡσυχάζωμεν.